

گروه مطالعات اجتماعی متوسطه اول شاهیندژ

آموزشی

راهنمایی تحلیل محتوای کتب درسی

انتخاب محتوا و سازماندهی محتوا

فهرست مطالب :

برنامه ریزی درسی چیست؟ - تعاریفی از برنامه ریزی درسی

جایگاه انتخاب محتوا و سازمان دهی آن در فرایند برنامه ریزی درسی

محتوا چیست و قبل از انتخاب آن چه باید کرد؟ - چگونه محتوا را انتخاب کنیم؟

معیار های انتخاب محتوا کدامند؟ - از نظر هیلدا تابا - از نظر سیلور ، الکساندر و لوئیس - از نظر آیزنر - از نظر لوئی

اصول حاکم بر انتخاب و ارائه محتوا:

۱. رابطه محتوا و هدف ۲. رابطه محتوا و رغبت

۳. رابطه محتوا و توان مخاطب ۴. رابطه محتوا و زمان ۵. رابطه محتوا و سودمندی

چند نمونه از معیار های انتخاب محتوا

مروری بر انتخاب محتوا - سازماندهی محتوا چیست؟ - معیار های سازماندهی محتوا کدام است؟

۱. توالی ۲. تداوم ۳. وسعت ۴. تعادل ۵. ارتباط عمودی و افقی

ارتباط افقی و عمودی چیست؟

برنامه ریزی درسی چیست ؟

تعاریفی از برنامه درسی :

علیرغم روشن بودن معنی و مفهوم برنامه درسی ، ما شاهد دو رشته تعریف و تبیین از این دانش هستیم ، دسته اول برداشت تکی بعدی از این رشته است و شامل موارد زیر می باشد :

- برنامه درسی به عنوان مجموعه ای از دروس یا برنامه ای برای مطالعه .

- برنامه درسی به عنوان فهرست رؤس مطالب درسی .

- برنامه درسی به عنوان محتوای یک درس یا مجموعه ای از دروس .

- برنامه درسی به عنوان برنامه زمانی معین برای تدریس و یادگیری دروس .

- برنامه درسی به عنوان مجموعه ای از اهداف و مقاصد .

- برنامه درسی به عنوان مجموعه ای از تجارب و فعالیتهای یادگیری .

همان گونه که از تعاریف فوق برمی آید ، این عبارات نشان دهنده برداشتهای محدود و تکی بعدی از برنامه درسی است . و تنها به بخشی یا جزئی از فعالیتهای مربوطه اشاره می کند .

دسته دوم اشاره به تعاریفی است که صاحب نظران این علم در آثار خود مطرح نمودند که عبارتند از :

• برخورد یادگیرنده با جنبه های متنوع محیط که تحت هدایت و راهنمایی مدرسه طرح ریزی شده است . (نظر ماکنزی)

• محتوا و جریان رسمی و غیر رسمی که از طریق آن یادگیرنده تحت نظارت مدرسه معلومات و شیوه فهمیدن را کسب می کنند، مهارتها را فرا می گیرند ، نگرش ها و ارزش گذاری و ارزش ها را تغییر می دهند . (نظر دال)

فرصت های انتخاب شده برای یادگیری یا طرح مجموعه ای از فرصت های یادگیری جهت افرادی که باید تحت تربیت قرار گیرند .(سیلور و همکاران)

بنابراین تعاریف فوق نشان می دهند که برنامه درسی در پی آنست شرایط ، موقعیت و وسایل مورد احتیاج را در حیطه تعلیم و تربیت برای فراگیران با شرایط فعلی و نیازهای مشخص آنان فراهم سازد و زمینه تربیت و رشد همه جانبه آنان مهیا گردد. به عبارتی طرح برنامه درسی در يك نگاه متفاوت ، هسته مركزي ((تربیت)) را شكل می دهد و موثرترین وسیله جهت هدایت رشد همه جانبه افراد و تغییر در نگرش ها و رفتارها است .

برای رسیدن به این مقصود برنامه ریزی درسی وظایفی بر عهده دارد و فعالیتهایی انجام می دهد . یعنی اقداماتی صورت می گیرد تا بر میزان دانش ومعلومات شاگرد تاثیر بگذارد در نتیجه بر گستردگی نسبی و عمق (درک) آن تاثیر می گذارد . در نتیجه این تغییر زیر بنایی ، نوع نیازها و علائق ، احساسات ، دیدگاهها و نوع برداشت (نگرش) تحول و دگرگونی لازم پیدا می کنند و زمینه تغییر در رفتارهای عینی (فردی و سازمانی) ایجاد می گردد . عمده تربیت فعالیتهای برنامه ریزی درسی به سرفصل های زیر مربوط می شود ؛ که روی هم رفته مانند فرشی بر کف و سطح ساختمان تربیت گسترانده می شود تا زمینه ((رشد)) فرد را در ابعاد شناختی ، عاطفی ، اجتماعی و جسمی فراهم سازد ، به عبارت دیگر موقعیتی مناسب برای تغییر در طرز تفکر ، تغییر نگرش به زندگی و شیوه برخورد مسائل و یادگیری در جوانب گوناگون فراهم می گردد.[۲]

جایگاه انتخاب محتوا و سازمان دهی آن در فرایند برنامه ریزی درسی :

در مورد تعداد عناصر تشکیل دهنده برنامه ، میان برنامه ریزان درسی اتفاق نظر وجود ندارد . بعضی آن را به چهار عنصر اساسی (هدف، محتوا، روش و ارزش یابی) محدود می کنند و برخی دیگر مانند فراسیس کلاین آن را تا ۹ عنصر توسعه می دهند .

۹ عنصر مورد نظر کلاین عبارتند از : اهداف ، مواد آموزشی ، فعالیتهای یادگیری ، راهبردهای یاددهی- یادگیری ، ارزشیابی ، گروه بندی ، زمان و فضا .

در فرایند برنامه ریزی درسی این عناصر به صورت يك سیستم و در ارتباط متقابل با هم در نظر گرفته می شوند در فرایند برنامه ریزی درسی پس از نیاز سنجی و تعیین اهداف، موضوع انتخاب محتوا مطرح می شود و پس از آن سازمان دهی محتوا قرار می گیرد . در نمودار زیر جایگاه این دو عنصر را در می یابید .

محتوا چیست و قبل از انتخاب آن چه باید کرد ؟

منظور از محتوا عبارت از دانش سازمان یافته و اندوخته شده ، اصطلاحات ، اطلاعات ، واقعیات ، قوانین و اصول ، روش ها ، مفاهیم ، تعمیم ها ، پدیده ها و مسائل مربوط به يك ماده علمی است . محتوا چیزی است که قرار است آموزش داده شود . محتوا شامل کلیه مطالب ، مفاهیم و اطلاعات مربوط به يك درس مورد نظر است خواه به عنوان بخشی از متن يك کتاب باشد ، خواه توضیحات ، حواشی و سایر اجزای جانبی آن درس . برخی از برنامه ریزان هستند که حیطه شناختی را در برنامه های درسی اولی تر به حساب می آورند . از منظر این گروه محتوا خلاصه ای از حقایق ، مفاهیم ، تعمیم ها ، اصول و نظریه های مشابه دانش در رشته مورد نظر است . قبل از انتخاب محتوا ضروری است رویکرد مورد نظر را معین نمایند .

چه نیازی به انتخاب محتوا داریم ؟ در عصر انفجار دانش یکی از مشکلات یافتن محتوایی است که بیشترین شرایط معیارهای انتخاب محتوا را شامل شود .

محتوای برنامه درسی از زمان پیدایش آموزش های رسمی در کشور ما مدام از روش های به کار برده شده در طراحی برنامه درسی متاثر شده است . تا قبل از انقلاب اسلامی محتوای برنامه درسی برای انتقال معرفت گرد آوری شده انسانی به جوانان در حول رشته های علمی سازمان دهی می شد . در این دیدگاه ، دانش ها و مهارتهای مورد نیاز بزرگسالان محتوای شرع برنامه های درسی را تشکیل می داد . فرض بر این بود که سازمان دهی برنامه درسی حول رشته های علمی بهتر می تواند به نیازهای دوره بزرگسالی پاسخ دهد .

چگونه محتوا را انتخاب کنیم ؟

توجه به نیازها و تواناییهای فراگیران در مراحل مختلف رشد و رعایت نیازها و الزامات اجتماعی در تدوین اهداف و گزینش محتوا ، کمتر از حد مطلوب مورد توجه قرار گرفته است . با این لحاظ برنامه درسی از توان لازم برخوردار نیست .

امروزه مدارس باید بر اساس نیاز سنجی ها ، خود را با نیازها ، علایق و قابلیت‌های فراگیران ، تحولات رشد در مخاطبین هماهنگ نمایند و این نیازها را به طور عام مورد شناسایی قرار دهند . تحولات اجتماعی در محتوای برنامه درسی تأثیر وسیعی داشته است . برخی از نقش‌ها امروزه از خانواده گرفته شده است و به مدارس واگذار شده است هم اکنون از مدارس خواسته می‌شود تا مسئولیت‌های بیشتری را در آموزش بر عهده گیرند. از جمله عواملی که محتوای برنامه درسی را امروزه تحت تأثیر قرار داده است مساله انفجار علوم است . انفجار دانش بشری برنامه درسی را به شکل‌های مختلف تحت تأثیر قرار داده است برای مثال سازمان دهی دانش رویکردهای برنامه درسی ، روش‌های یاددهی – یادگیری و شیوه ارزشیابی دچار تحول شده است .

محتوای برنامه درسی ممکن است که بر مبنای میراث کهن و تحولات علمی در حال حاضر و نیازهای آینده انتخاب شود . بدین لحاظ برنامه درسی به لحاظ زمانی ممکن است که خصلتی گذشته‌گرا ، محافظه‌کار و پیشرو پیدا کند و هر یک از این رویکردها ، محاسن و معایب خاص خود را دارد .

پیدایش دیدگاه‌های مختلف در فلسفه‌های برنامه درسی ، نظریات برنامه درسی و یا روانشناسی یادگیری موجب شده است که محتوای برنامه درسی در مدارس تحولاتی را شاهد باشند . این سوال مطرح می‌شود که با توجه به فلسفه اعتقادی ما باید از کدامیک از فلسفه‌های برنامه درسی و نظریات برنامه درسی سود جست ؟ و رویکرد مناسب برای هر موضوع درسی کدام است ؟

توسعه فناوری ، منابع را تنوع بخشیده است . پیدایش انواع رسانه‌ها نه تنها جریان یادگیری را تسهیل کرده است و یادگیرنده را از انحصار کتاب درسی خارج نموده است بلکه سرعت یادگیری نیز افزایش پیدا کرده است . رایانه‌ها امروزه با کاربری‌های متفاوت در فرایند تدریس مطرح شده‌اند . برنامه درسی در نهایت برای آماده کردن افراد به زندگی ، رشد همه‌جانبه شخصیت فراگیران ، تربیت انسان مطلوب ، افزایش کارایی اجتماعی و اقتصادی مطرح می‌شود . مدارس تا چه اندازه به این اهداف دست یافته‌اند و بالاخره برنامه درسی اعم از آشکار و پنهان تا چه اندازه به ایجاد روحیه شاد و امید بخش در مخاطبین منجر شده است ؟

مباحث فوق حاکی از آن است که برنامه درسی از بعد طرح ریزی ، تولید محتوا و فرایند اجرایی باید مورد بررسی قرار گیرد و سپس با گرفتن بازخورد از بخش اجرا اصلاحات لازم در محتوای برنامه درسی به عمل آید . [۱]

در نظام‌های آموزشی متمرکز نظیر ایران معمولاً محتوا در قالب کتب درسی ارائه می‌شود و کتاب محور آموزش و یادگیری است و به همین اعتبار فقدان آن موجب سرگردانی مربی و فراگیر می‌شود بویژه که ارزشیابی از میزان یادگیری در چنین شرایطی اغلب موقوف به محتوای کتاب است و شاید بی‌دلیل نباشد که چنین نظام‌های آموزشی را کتاب محور می‌نامند و نقطه مقابل آن را برنامه محور تلقی می‌کنند . این بحث بخصوص در دوره‌های آموزشی عمومی بیشتر مصداق دارد . در دوره‌های تخصصی نظیر آموزش عالی وضعیت متفاوت است و یا متفاوت باشد در این دوره اخیر ، لزوم استفاده از کتاب‌ها و منابع متعدد آموزشی بیشتر از دوره‌های آموزش عمومی است و عمدتاً در این دوره دانشجویان با استفاده از منابع قابل دسترس ، به تولید مطالبی جدید بر اساس یافته‌های خود اقدام می‌نمایند.

اما لازم است در تولید و انتخاب این محتواها نیز اصول و قواعدی را برشماریم . در زبان برنامه ریزی این قواعد را تحت عنوان ((معیارهای انتخاب محتوا)) می‌شناسیم .

[۱]- کلیات طرح سامان دهی محتوای برنامه‌های درسی و فناوری آموزشی

معیارهای انتخاب محتوا کدامند ؟

شاید اگر اغراق نباشد یکی از سخت‌ترین بخش‌های اقدامات یک برنامه ریزی درسی ، انتخاب محتوا باشد به خصوص در روزگاری که از آن به عنوان عصر انفجار دانش یاد می‌کنند . برخی از متخصصان برنامه ریزی آموزشی ملاکها و معیارهایی را برای انتخاب محتوا ارائه نموده‌اند که نگاهی اجمالی به آنها خواهیم داشت :

از نظر هیلدا تابا : اعتبار و اهمیت ، سازگاری با واقعیات اجتماعی ، تعادل در وسعت و عمق ، تدارک دیدن برای طیف وسیعی از هدفها ، داشتن قابلیت یادگیری ، داشتن قابلیت انطباق با تجربیات قبلی یادگیرنده و تناسب با نیازها و علائق مخاطبین از جمله معیارهای انتخاب محتوا توسط این صاحب نظر است .

از نظر سیلور ، الکساندرو لوئیس : از نظر این گروه از صاحب‌نظران ، محتوا باید دارای این ویژگی‌ها باشد: معرفی اندیشه‌های یک رشته علمی ، بوجود آورنده درکی روشن از ساختار بنیادی رشته علمی تفهیم‌کننده روش‌های بررسی با استفاده از مثال و مسئله ، جهان‌شمول بودن مفاهیم و اصول انتخاب شده ، برقرار کننده تعادل میان سهل و مشکل ، فراهم‌کننده فرصت تقویت تخیل فراگیر در ارتباط با هدف‌های عینی و دارای اعتبار و روانی کافی .

از نظر آیزنر : ارتباط با هدف ، معنی دار بودن محتوا برای مخاطب ، تناسب با تجارب قبلی مخاطب ، داشتن جذابیت ، عملی بودن ، تناسب با جنسیت ، داشتن اهمیت و متناسب بودن با سطح رشد مخاطب از جمله ملاک‌هایی برای انتخاب محتواست .

از نظر لوئی : الف لوئی برنامه ریز معروف ، ارتباط با ساختار رشته درسی ، قائل بودن به مفاهیم اساسی و کلیدی ، پایه بودن برای آموزش‌های بعدی ، ارتباط با مسائل روز و مرتبط بودن با موارث فرهنگی را معیارهای انتخاب محتوا می‌داند .

محتوای کتاب درسی در واقع بخشی از جلوه عینی برنامه درسی است و شامل دانش ها ، مهارتها ، نگرش ها و ارزش هایی است که می بایست یاد گرفته شود . بناب اهمیت موضوع در انتخاب محتوای کتابهای درسی اصول و معیارهایی را مورد توجه قرار می دهند .

صاحب نظران تعلیم و تربیت در مورد نحوه انتخاب و ارائه محتوا در برنامه ریزی درسی برخی اصول اساسی را مطرح می کنند که عبارتند از :

۱- رابطه محتوا و هدف :

محتوا باید با هدفهای درسی و نظام آموزشی مرتبط باشد . برای دستیابی به هر هدف تربیتی فعالیتهای یادگیری باید چنان انتخاب شوند که به دانش آموز فرصت لازم برای انجام رفتار مورد نظر داده شود . مثلاً برای ایجاد و توسعه علاقه به کتاب ، فعالیت یادگیری باید مجموعه فرصت هایی را برای مطالعه کتابها توسط دانش آموزان فراهم سازد .

۲- رابطه محتوا و رغبت :

محتوا باید با تجارب گذشته یادگیرنده و نیازها و علانق او تناسب داشته باشد . فعالیتهای یادگیری باید چنان تعیین شوند که دانش آموز از انجام رفتار ، رضایت خاطر به دست آورد و فعالیتها مورد علاقه او باشد . تصاویر ، عکس ها ، نقشه ها ، جداول و نمودارها باید برانگیزاننده باشند طرح سوالات مناسب در متن درسی ، درج تصاویر و جداول متناسب با روحیه دانش آموزان راههایی برای جلب توجه و علاقه و مشاهده بهتر می باشد.

۳- رابطه محتوا و توان دانش آموزان :

محتوا باید با سطح رشد یادگیرنده با توجه به یافته های روانشناسی رشد تناسب داشته باشد . فرصت های یادگیری ، شامل رفتارهایی است که یادگیرنده قادر به انجام آن باشد . اگر در گام های مختلف برنامه ریزی درسی مانند تعیین اهداف ، انتخاب و سازمان دهی محتوا ، تعیین روش های یاددهی - یادگیری به ویژگی های دانش آموزان توجه شده باشد ، ملاک توجه به توان دانش آموزان ، خود به خود رعایت می شود .

۴- رابطه محتوا و زمان :

محتوا باید با سرعت و زمان اختصاص یافته سیستم آموزشی هماهنگ شود . تعداد مفاهیم ، اصول ، تعمیم ها و نظریه ها در یک واحد یادگیری یا یک کتاب درسی باید با زمانی که صرف خواندن و فهمیدن آن می شود متناسب باشد ، در واقع زمان مورد نیاز برای خواندن و فهمیدن متن به تعداد مفاهیم بستگی دارد نه به تعداد کلمه ها و حجم کلی کتاب درسی .

عواملی نظیر تراکم در ارائه نظریات ، نسبت اطلاعات مهم به اطلاعات بی اهمیت در واحد متن و چگونگی تبیین آن در کاهش یا افزایش زمان مورد نیاز برای خواندن تاثیر دارد .

۵- رابطه محتوا و سودمندی :

محتوای کتاب درسی باید با زندگی روزمره مسائل و مصادیق آن مرتبط باشد به گونه ای که برای دانش آموز سودمند باشد .

۶- رابطه محتوا و ارتباط عمودی :

دست یابی به اهداف معمولاً زمان زیادی را می طلبد . بنابراین فرصت های یادگیری می بایست به طور متوالی به گونه ای تهیه شوند که مطالب یادگرفته شده در طی سالهای مختلف یکدیگر را پشتیبانی و تقویت کنند . از سوی دیگر توزیع و تقسیم بندی فعالیت های یادگیری در پایه های مختلف به گونه ای باشد که موجب سنگینی مطالب در یک پایه نشود .

۷- رابطه محتوا و ارتباط افقی :

محتوای کتاب درسی باید با محتوای سایر کتابهای درسی هم پایه هماهنگ باشد و مورد پشتیبانی قرار گیرد . در این حالت ممکن است بعضی از مفاهیم ، مهارتها و ارزش ها در کتاب های درسی یک پایه تحصیلی از ابعاد و جنبه های مختلف مورد بررسی قرار گیرد . از آنجایی که همه دروس به طور همزمان به دانش آموزان داده می شود باید بین آنها ارتباط و هماهنگی لازم وجود داشته باشد این ارتباط موجب می شود جنبه های گوناگون یادگیری همدیگر را تقویت کنند و در مخاطبین ((اندیشه نظام دار)) بوجود آورند . برای برقراری ارتباط افقی مواد درسی می توان از شیوه های گوناگون استفاده کرد .

مروری بر معیارهای انتخاب محتوا :

حال که با نمونه ای از معیارهای استفاده شده در برنامه های درسی آشنا شدید بر این معیارها مروری می کنیم.

۱- محتوا باید دقیقاً با توجه به هدفهای برنامه گزینش شود .

- ۲- محتوا و فعالیتهای یادگیری باید با توجه به نظریه آموزشی و یادگیری و رویکردی که قبلاً در مورد آن توافق شده است انتخاب شود .
- ۳- محتوا و فعالیتهای یادگیری برنامه باید با هدف های دوره تحصیلی هماهنگ باشد و در جهت تحقق آن ها عمل نمایند.
- ۴- محتوا و فعالیتهای یاددهی – یادگیری برنامه باید با زمان پیش بینی شده برای اجرای برنامه هم خوانی داشته باشد .
- ۵- محتوای برنامه باید از اهمیت و اعتبار علمی لازم برخوردار باشد .
- ۶- محتوا و تجربیات یادگیری برنامه باید با تجارب و آموخته های قبلی دانش آموزان هماهنگ باشد
- ۷- محتوا و تجربیات یادگیری پیش بینی شده باید با ویژگی ها ، ذوقیات و علایق دانش آموزان مطابقت داشته باشد .
- ۸- محتوا و فعالیتهای یاددهی – یادگیری باید زمینه های یادگیری های بعدی را برای دانش آموزان فراهم کند .
- ۹- محتوا و فعالیتهای یاددهی – یادگیری انتخاب شده باید با ساختار رشته های علمی مربوطه هماهنگ باشد .
- ۱۰- محتوا و تجربیات یاددهی – یادگیری برنامه باید با تجارب روزمره فراگیران هماهنگ باشد .
- ۱۱- محتوا و تجربیات یادگیری برنامه باید با ارزش های جامعه هم خوانی داشته باشد .
- ۱۲- محتوا و فعالیت های یاددهی – یادگیری برنامه باید با توجه به حوزه امکانات و محدودیتهای مدارس از انعطاف لازم برخوردار باشد .
- ۱۳- محتوا و فعالیت های یاددهی – یادگیری برنامه باید فرصت لازم برای فعال ساختن (به کارگیری دست ، حواس ، عواطف و قوه تفکر) فراگیران را فراهم سازد .
- ۱۴- محتوا و فعالیت های یاددهی – یادگیری برنامه باید زمینه ی رشد و توسعه ی توانایی ها و مهارتهای یادگیری مادام العمر را در دانش آموزان بوجود آورد .
- ۱۵- محتوا و فعالیت های یاددهی – یادگیری برنامه باید با نیازهای فعلی و آتی جامعه هم خوانی داشته باشد .
- ۱۶- محتوا و فعالیتهای یاددهی – یادگیری برنامه باید زمینه ی لازم برای تربیت مهارتهای شهروندی را در فراگیران ایجاد نماید .
- ۱۷- محتوا و فعالیتهای یاددهی – یادگیری برنامه باید زمینه لازم جهت فعالیتهای چندگانه ی یادگیری را در دانش آموزان فراهم نماید .
- ۱۸- محتوا و فعالیتهای یاددهی – یادگیری برنامه باید زمینه های لازم برای فعالیتهای جمعی و یادگیری مشارکتی را در دانش آموزان ایجاد نماید .
- ۱۹- محتوا و فعالیتهای یاددهی – یادگیری برنامه باید زمینه های لازم برای ایجاد تفاهم به منظور حل مسائل جهانی و بین المللی (مانند : آلودگی محیط زیست ، بحران ارزش ها ، بحران انرژی و ...) را در فراگیران فراهم نماید .
- ۲۰- محتوا و فعالیتهای یاددهی – یادگیری برنامه باید به گونه ای انتخاب شود که زمینه شکوفایی و رشد استعدادها و توانایی های بالقوه فراگیران را تقویت نماید .
- ۲۱- محتوا و فعالیتهای یاددهی – یادگیری برنامه باید بتواند توانایی ها و علایق دانش آموزان را برای ادامه ی تحصیل و انتخاب شغل و حرفه مناسب در آینده تقویت نماید .
- ۲۲- محتوا و فعالیتهای یاددهی – یادگیری برنامه باید زمینه ی تحقق هدف های دوره ی تحصیلی را فراهم آورد .
- ۲۳- محتوا و فعالیتهای یاددهی – یادگیری برنامه باید از نظم منطقی برخوردار باشد .
- ۲۴- محتوا و فعالیتهای یاددهی – یادگیری برنامه باید با توجه به انواع روش ها و راهبردهای یاددهی – یادگیری طراحی و سازمان دهی شود .

سازماندهی محتوا چیست ؟

سازمان دهی محتوا شاید مهم ترین مرحله ی برنامه ریزی درسی را تشکیل دهد . در این مرحله گروه برنامه ریزی درسی با توجه به تصمیماتی که در بخش طراحی برنامه درسی اتخاذ نموده است به تولید و شکل دهی محتوا و سازمان دهی آن با توجه به فعالیتهای یاددهی – یادگیری مورد نظر می پردازد .

علاوه بر ضرورت توجه به انتخاب محتوا ، لازم است سازمان دهی آن نیز به صورت مناسب انجام شود. ممکن است يك محتوای خوب بدون سازمان دهی مناسب ، در یادگیری موثر نباشد . سازمان دهی محتوا یعنی ترتیب ارائه محتوای آموزشی بر پایه ملاک های مشخص .

معیار های سازمان دهی محتوا کدام است ؟

۱- توالی : کدام محتوای یادگیری باید در پی کدام مطلب بعدی قرار گیرد ؟ برای پاسخ به این سوال باید اصول توالی محتوا را بشناسیم . توالی در سازمان دهی محتوا دارای ۵ اصل است که عبارتند از :

الف: از ساده به مشکل باشد . ب: از کل به جزء باشد . ج: دارای ترتیب زمانی باشد .

د: از معلوم به مجهول حرکت کند . ه: آموزش همراه با عمل باشد .

۲- تداوم : انتقال يك نوع از تجارب آموزشی طی يك دوره زمانی معین

۳- وسعت : برنامه درسی دارای گستردگی لازم باشد .

۴- تعادل : بین محتوا و توان یادگیرنده

۵- ارتباط عمودی و افقی: (در يك درس ، در يك كتاب ، در يك برنامه ، در يك دوره تحصیلی ، در يك نظام آموزشی)

ارتباط عمودی و افقی چیست؟

در بحث انتخاب محتوا نیز با این دو اصطلاح مواجه شدیم . اما باید توجه داشت که علیرغم ارتباط و اشتراک برخی از موضوعات ، در برنامه ریزی درسی این دو با یکدیگر تفاوت دارند. در انتخاب محتوا می بایست بین مطالبی که قرار است انتخاب شوند ارتباط طولی و عرضی وجود داشته باشد در حالی که در سازماندهی محتوا می بایست این دو نوع ارتباط بوجود آید.

در انتخاب محتوا از بین مطالب علمی موجود آنهایی که دارای خصیصه ارتباط طولی هستند در اولویت قرار می گیرند و یا محتوای مورد نظر در يك سطح معینی امکان برقراری ارتباط با یکدیگر را دارند و به مثابه قطعات يك پازل خواهند بود . در سازماندهی محتوا ، آنچه که بر گزیده شده است از يك سو در طول زمان در اختیار برنامه آرایش می شود و از سوی دیگر پیوند ها و نقاط اتصال خود را در يك مقطع زمانی معین تحصیلی (کلاس ، دوره تحصیلی، نظام آموزشی) نمایان می سازد.

در مورد ارتباط افقی باید به این نکته اشاره کرد که همه دروس به طور همزمان به دانش آموزان داده می شود باید بین آنها ارتباط و هماهنگی لازم وجود داشته باشد و این ارتباط موجب می شود جنبه های گوناگون یادگیری همدیگر را تقویت کنند و در مخاطبین ((اندیشه نظام دار)) بوجود آورند . برای برقراری ارتباط افقی مواد درسی می توان از شیوه های گوناگون استفاده کرد که چند نمونه آن بدین شرح است :

۱- سازمان دهی بر اساس رشته های علمی : رایج ترین شیوه سازمان دهی ، شیوه مبتنی بر رشته های علمی است . در این سازمان دهی مفاهیم و اصول مطابق آنچه دانشمندان رشته های مختلف با تخصص ها ی متفاوت به دست داده اند تنظیم می شود . مبلغان این شیوه تصور می کنند آنچه در عرصه علوم رخ داده و رشته های علمی به صورت مجزا از هم سازمان یافته است در برنامه های درسی مدارس نیز می توان بر همین نحوه عمل کرد . بر این اساس عناوین هر يك از رشته های علمی به صورت عناوین مواد درسی در جدول دروس مشخص می شود .

۲- شیوه موازی سازی رشته ها : در این شیوه چند رشته با هم هماهنگ و مرتبط می شود . آنچه در يك رشته یاد داده می شود با یادگیری رشته های دیگر تقویت می گردد. برای مثال محتوای علوم طبیعی با ریاضیات ارتباط می یابد . دانش آموز راه حل مسائل را که در درس علوم تجربی پیش می آید در درس ریاضیات یاد می گیرد یا ممکن است تاریخ ایران با ادبیات ایران به صورت هماهنگ سازمان دهی شود .

۳- شیوه سازمان دهی چند رشته ای : مهم ترین ویژگی این شیوه ، بررسی يك موضوع از جنبه های مختلف است . موضوع یا موضوعاتی که از نظر اجتماعی اهمیت دارد و باید از طریق مشارکت افراد جامعه حل و فصل شود در مواد درسی مختلف طرح شود . در نتیجه فراگیر شناخت همه جانبه و کلی بدست می آورد . در این شیوه معلمان به دلیل اشتراك مطالب دروس راحت تر می توانند با یکدیگر ارتباط داشته باشند این شیوه برای سنین پایین بیشتر مناسب است .

۴- شیوه سازمان دهی بین رشته ای : در شیوه سازمان دهی قبلی رشته های علمی هویت خود را حفظ می کنند ، ولی با یکدیگر مرتبط می شوند . در سازمان دهی بین رشته ای استقلال رشته ها از بین می رود و برای مطالعه يك موضوع با يك مسئله روش های مطالعه هر کدام از روش های علمی به کار گرفته می شود . این شیوه يك نظم جامع در افراد پرورش می دهد و فکر شاگردان را بر می انگیزد . در این نوع سازمان دهی به راحتی می توان رشته های بر محور موضوعات و مسائلی که از زندگی جاری افراد گرفته می شوند سازمان داد . این شیوه را در مورد رشته های اساسی که بر هویت شخصی و ملی فراگیران تاثیر می گذارد نمی توان به کار گرفت زیرا سبب تضعیف بنیان های اساسی آموزش های ضروری خواهد شد .

چرا محتوا را تحلیل کنیم؟

پاسخ این سوال در يك جمله مي تواند چنين باشد : يافتن نسبت بين اهداف و محتوا به منظور بهبود محتوای موجود ، علت اصلي تحليل محتوا خواهد بود اما موضوع به همین جا ختم نمی شود چنانچه در تعاریف مختلف از محتوا نیز مشاهده شد . محتوا دارای عناصر متعدد و پیچیده ای است ضمن آنکه جنبه های مختلفی را نیز در بر دارد . از این رو یکی از دلایل تحلیل محتوا تشخیص این عناصر و آن جنبه هاست . مسلماً در صورتی که اجزای مختلف محتوا شناخته شده و دسته بندی گردد درک آن ساده تر و انتقال آن مقدرتر خواهد بود .

مواردی از تحلیل محتوا :

(۱) تحلیل محتوا به منظور مشخص ساختن انواع مفاهیم و مطالب به کار رفته

(۲) تحلیل محتوا به منظور تعیین اهداف آموزشی (عکس حالت اول)

(۳) تحلیل محتوا به منظور بررسی معیارهای انتخاب محتوا

(۴) تحلیل محتوا به منظور تعیین نقاط ضعف و اصلاح برنامه

(۵) تحلیل محتوا به منظور بررسی میزان درگیر شدن یادگیرنده با محتوای کتاب

تحلیل محتوا چیست؟

فن پژوهشی عینی ، اصولی و احتمالاً کمی در محتوا به منظور تفسیر آن را تحلیل محتوا می گویند . تفکر بنیادی تحلیل محتوا عبارتست از قرار دادن اجزای يك متن (کلمات ، جملات ، پاراگراف ها و امثالهم بر حسب واحد هایی که انتخاب می شوند) در مقولاتی که از پیش تعیین شده اند البته تحلیل محتوا تنها محدود به متن و نوشته نمی شود ، بلکه می تواند شامل سایر مطالب از جمله تصاویر ، نقشه ها و نقاشی ها و نمودارها نیز می باشد .

تحلیل محتوا از نظر برناردو برلسون : وی معتقد است که تحلیل محتوا يك شیوه تحقیق برای توصیف عینی منظم و کمی محتوای آشکار ارتباطات است .

تحلیل محتوا از نظر بارکوز : وی معتقد است که تحلیل محتوا عبارتست از تحلیل علمی ، جامع ، دقیق و منظم پیام های ارتباطی است .

انواع روش های تحلیل محتوا :

در يك دسته بندی اجمالی محتوا را می توان به یکی از روش ذیل تحلیل نمود :

(۱) تحلیل محتوای توصیفی (۲) تحلیل محتوای استنباطی ۳- روش تحلیل محتوای ویلیام رومی

۱- تحلیل محتوای توصیفی :

با افزایش جراید و روزنامه ها از قرن نوزدهم نیاز به تحلیل متن آنها به منظور تعیین اولویت ها و جابه جایی محتوای آنها آشکار گردید . تحلیل محتوای توصیفی روش تحلیلی بعد از وقوع است . یعنی توصیف کمی محتوای بارز يك متن . این روش قدیمی ترین روش تحلیل محتواست . در گام اول يك تحلیل توصیفی تحلیل متن است از این رو می توان متن را به اجزایی تقسیم بندی نمود و تحلیل را در مورد هر جز به طور جداگانه انجام داد.

۲- تحلیل محتوای استنباطی :

با در نظر گرفتن فرض مقدماتی این روش که بین برخی مشخصه های بارز داخل متن و مشخصه های بارز خارجی همبستگی وجود دارد و تحلیل محتوای استنباطی این بحث برداشتی از ادامه تحلیل توصیفی است . استنباطی در این مفهوم بدین معنی است که مشخصه های خاصی از يك متن با مشخصه های خاصی از مضمون یا وضعیت اجتماعی مرتبط هستند . این روش صرفاً توصیف محتوای متن را مد نظر ندارد بلکه هدف آن نتیجه گیری از محتوای يك متن در مورد جنبه هایی از واقعیت اجتماعی است بنابراین تحلیل محتوای استنباطی

۳- روش ویلیام رومی در تحلیل محتوای کتب درسی:

ویلیام رومی یکی از صاحب نظران تعلیم و تربیت کتاب خود را بنام ((تکنیک های پژوهشی در آموزش علوم)) را در سال ۱۹۸۶ ارائه کرد . روش او چنانکه خود او معتقد است ، يك روش تحلیل کمی است . که به توصیف عینی و منظم محتوای آشکار مطالب درسی و آزمایشگاهی می

پردازد. مراحل اصلی تحلیل محتوا عبارتند از: تعیین هدف، نمونه‌گیری، رمزگذاری و مقوله‌بندی طبقه‌بندی مقوله‌ها، ارزیابی عینی طبقه‌ها.

درباره هدف روش تحلیل محتوای ویلیام رومی می‌توان گفت که هدف آن بررسی این موضوع است که آیا کتاب و یا محتوای مورد نظر، دانش‌آموزان را به طور فعال با آموزش یادگیری درگیر می‌نماید؟ به عبارت دیگر هدف این است که بسنجیم آیا کتاب به شیوه فعالی ارائه و تدوین و تنظیم شده است یا خیر؟

درباره نمونه‌گیری نیز همانند سایر روش‌های دیگر پژوهش، اگر جامعه آماری وسیع باشد می‌توان دست به نمونه‌گیری زد و چنانچه جامعه آماری مورد نظر وسعت چندانی نداشته باشد، می‌توان از تمام جامعه به عنوان نمونه استفاده کرد.

در مرحله سوم محتوا کدگذاری و مقوله‌بندی می‌شود که ویلیام رومی برای تحلیل محتوای کتابهای درسی ابتدا محتوا را به سه قسمت متن کتاب درسی، تصاویر، سوالات تقسیم می‌کند و سپس برای هر قسمت مقوله‌هایی را تعریف می‌کند.

درباره قسمت اول، یعنی متن کتاب درسی، ده مقوله تعریف می‌کند. در ارتباط با قسمت دوم یعنی تصاویر چهارمقوله، و در مورد قسمت سوم سوالات چهار مقوله کدگذاری می‌شود. مهم‌ترین اصل در مقوله‌بندی اینست که تحلیل‌گر از یک سو بایستی متغیرهایی را که با آن سر و کار دارد به وضوح تعریف نماید و از سوی دیگر باید شاخصهایی که اطلاعات محتوا بر اساس آن در مقوله قرار قرار می‌گیرند تعریف کند به عبارت دیگر مقوله‌ها بایستی منعکس‌کننده هدف پژوهش باشند.

درباره روش ویلیام رومی می‌توان اظهار داشت که این اصل تا حد زیادی مراعات شده است و مقوله‌ها منعکس‌کننده هدف پژوهش هستند برای اثبات آن می‌توان مثالی از مقوله‌های آورده شده در روش وی را ذکر نمود:

در قسمت تصاویر: ((از فراگیر خواسته شده که با استفاده از مفروضات داده شده فعالیت یا آزمایشی را انجام دهد.)) ملاحظه می‌شود که در این مقوله تحرک و فعالیت و انجام کار برای فراگیر مطرح است این مقوله را ویلیام رومی جزء مقوله‌های فعال آورده است با دقت در این مقوله مشخص می‌شود که با هدف پژوهش که سنجش ارائه محتوای فعال است کاملاً هماهنگی دارد. این اصل درباره سایر مقوله‌ها مطرح است و می‌توان آن را به سایر مقوله‌ها تعمیم داد. در مرحله چهارم طبقه‌بندی مقوله‌ها، ویلیام رومی، مقوله‌ها به سه طبقه تقسیم می‌نماید، طبقه فعال، طبقه غیر فعال، طبقه مقوله‌های خنثی.

در طبقات غیر فعال دانش‌آموز مشغول فعالیتهای علمی به معنی واقعی نمی‌باشد و کتابهایی که روی این مقوله‌ها تأکید نمایند کتابهای غیر پژوهشی خواهند بود، از طرف دیگر در مقوله‌های فعال، دانش‌آموز با فعالیت‌های علمی و بطور کلی با یادگیری و آموزش درگیر است و چون مستلزم فعالیت فراگیر است و یادگیری فعال را ارائه می‌دهند به آنها مقوله‌های فعال گفته می‌شود.

منابع فارسی

۱- امینی، ع. (۱۳۷۵). ارزشیابی جامعه‌شناسی ۲ سال سوم دبیرستان رشته علوم انسانی نظام جدید متوسطه بر اساس نظرات دبیران و دانش‌آموزان سال سوم متوسطه شهر تهران سال تحصیلی ۷۵-۷۴. رساله کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تربیت معلم.

۲- تایلر، ر.و. (۱۳۷۶). اصول اساسی برنامه‌ریزی درسی و آموزشی. ترجمه علی‌تقی پور ظهیر، تهران: انتشارات آگاه.

۳- تصدیقی، م.ع. (۱۳۶۷). طرحی برای ارزیابی کتاب‌های درسی ادبیات فارسی دوره متوسطه. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۴(۱ و ۲) صفحه‌های ۹۴-۱۰۶.

۴- جوادی، م.ج. (۱۳۷۷). بررسی نظرات اولیای دانش‌آموزان، دانش‌آموزان و معلمان دوره ابتدایی درباره کتاب‌های درسی این دوره. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۱۴ و ۱۵(۵۳ و ۵۴) صفحه‌های ۶۲-۲۹.

۵- خلاصه مقالات مجمع علمی جایگاه تربیت در آموزش و پرورش (۱۳۷۷). تهران: انتشارات تربیت.

۶- رئیس‌دانا، فرخ‌لقا (۱۳۷۴). تحقیق و بررسی محتوای برنامه درسی ریاضی دوره راهنمایی تحصیلی. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۱۱(۱ و ۲) صفحه‌های ۸۶-۱۰۷.

۷- سیلور، ج.گ. و الکساندر، و.م. و لوئیس، آ.ج.. (۱۳۸۰). برنامه‌ریزی درسی برای تدریس و یادگیری بهتر. ترجمه غلامرضا خونی‌نژاد، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.

۸- شریعتمداری، ع. (۱۳۷۲). چند مبحث اساسی در برنامه‌ریزی درسی. تهران: انتشارات سمت.

۹- فتحی‌وآجارگاه، کورش (۱۳۸۱). اصول برنامه‌ریزی درسی. تهران: انتشارات ایران زمین.

۱۰- فرنودیان، فرج ا... (۱۳۶۸). عوامل مؤثر در تعیین حجم و محتوای کتاب های درسی تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی، فصلنامه تعلیم و تربیت، ۵(۴) صفحه های ۱۴۲-۱۲۳.

موفق و پیروز باشید. (ساجدی فر) سرگروه مطالعات اجتماعی : سلیمی افشار

+ نوشته شده در یکشنبه ۱۳۹۲/۱۰/۰۸ ساعت ۲۲:۱ توسط سلیمی افشار | نظر بدهید

ایجاد شده توسط سرگروه مطالعات اجتماعی سالهای تحصیلی ۹۲ و ۹۳ و دبیر علوم اجتماعی دبیرستان (دوره اول) نمونه دولتی شهید معینی شاهیندژ (آ. غ)

(رحیم سلیمی افشار)

صفحه نخست

پست الکترونیک

آرشیو وبلاگ

عناوین مطالب وبلاگ

پیوندهای روزانه

مرجع آموزش علوم اجتماعی راهنمایی

آرشیو پیوندهای روزانه

نوشته های پیشین

مرداد ۱۳۹۴

بهمن ۱۳۹۲

دی ۱۳۹۲

آذر ۱۳۹۲

آبان ۱۳۹۲

مهر ۱۳۹۲

شهریور ۱۳۹۲

مرداد ۱۳۹۲

تیر ۱۳۹۲

آرشیو موضوعی

مطالب درس مطالعات اجتماعی هفتم

مطالب متنوع

طرح درس

مطالب درس مطالعات اجتماعی هشتم

مطالب درس مطالعات اجتماعی نهم

پیوندها

آزمون آنلاین مطالعات اجتماعی

دبیرستان شهید معینی شاهیندر

اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی

آموزش جغرافیا در ایران

سایت آموزش و گسترش سیستم های اطلاعات مکانی

پرچم کشورها

تصاویر زنده از برخی نقاط جهان

تصویری از بام منزل شما

رشد شبکه ملی مدارس

مجله ی رشد آموزش جغرافیا

مرکز آمار ایران

آموزش و پرورش آذربایجان غربی

وزارت آموزش و پرورش

فیش حقوقی آموزش و پرورش

نشنال ژئوگرافیک

گشت و گذار مجانی کشورها و شهرها

آمار لحظه ای جمعیت کره زمین

مرکز لرزه نگاری کشور

دانلود فیلم تاریخچه پیدایش زمین

کلکسیون وبلاگهای فرهنگیان

RSS

POWERED BY

COM.BLOGFA